

W. Gompertz, (*1964), redacteur BBC en medewerker Tate Gallery

Titel origineel: „What are you looking at? - 150 Years of Modern Art in the Blink of an Eye” >

Nldse titel „'Dat kan mijn kleine zusje ook.....' Waarom moderne kunst toch kunst is"

Titels: groot verschil > andere verwachting bij lezer > origineel: neutraal, objectief
overzicht en uitleg van 150 jaar kunst; Nlds: provocerend: kunstenaar tegenover toeschouwer.

Chronologie

Boek chronologisch van begin XIX. eeuw tot Engelse eigentijdse kunst

* in XIX. eeuw: fundamentele veranderingen in denken, maken en ervaren van kunst, die huidige kijk bepalen

* eigentijdse kunst: nog geen plaats in geschiedenis, niet kunsthistorisch, maar alleen kunst-beschouwend te beschrijven.

Opzet lezing: opzet Gompertz navolgen; deels kunsthistorisch, kunsttheoretisch, soms kunst-beschouwend; kunstenaars en stromingen vanaf XIX. tot XXI. eeuw.

Omwentelingen XIX. eeuw > emancipatie van kunstenaar en kunst

* kunstenaars: verlies traditionele opdrachtgevers adel en kerk: niet meer in positie van mecenen > opdrachtkunst < > kunst voor 'vrije markt'

* 'vrije markt': eerst vormen en vinden

door veranderingen > kunst voor het eerst publieke aangelegenheid

voorheen: adel en kerkvorsten > besloten privé-verzamelingen

nu: eerste openbare musea (Louvre) > publiek kan naar kunst kijken

> ontstaan publieke opinie over kunst: critici, journalisten en burgers

Blijvend **probleem** sinds bestaan van kunst: Moet de (eigentijdse) kunstenaar zich oriënteren naar de markt en verkopen? of Moet hij de eigen visie blijven volgen met gevaar niets te verkopen?

Romantiek:

* begin 'moderne kunst'

* kunsttheorie:

kunstenaar: 'genie' (= kunstenaarschap is aangeboren), 'origine' (= oorsprong van kunstwerken 'schepper' (= volstrekt nieuw)

kunstwerk: volstrekt nieuwe schepping met doel: emotionele ervaring overbrengen op toeschouwer

* niet: oordeel van „kleine zusje"; wel: kunstenaar buitenbeentje

Afb. Blake, Ancient of Time

Goya, De Slaap van de Rede brengt Monsters voort

Friedrich, Mönch am Meer

Géricault, Het Vlot van de Medusa

Realisme

- * midden XIX. eeuw
- * kunstenaarschap: talent of beroep irrelevant
- * taak kunstenaar: weergave waarheid > **N.B.** niet hetzelfde als waarneming
- * gewone, werkende mensen soms in schilderachtige eenvoud en onbedorvenheid, vaker in armoede en ellende
- * afwijzende kritiek: technisch onbekwaam geschilderd, on-af, beeld-onwaardige themakeuze

Afb. Repin, Wolgaslepers

Daumier, Wasvrouw

Courbet, De Steenhouwers

Edouard Manet

- * revolutie van kunst
- * binnen Realisme: thema 'la vie moderne'
- * provocatie: „schilderij is doek met verf” > nabootsing van waarneming is ondergeschikt > weinig ruimtesuggestie, geen modellerend licht, hard begrensde kleurvlakken, geen materiaalsuggestie
- * afwijzende kritiek als onwaardige thema's

Afb. Dejeuner sur l'Herbe („slecht gemaakt, want als vrouw zou gaan staan, zou zij een reus zijn.”)

De Fluitspeler (Zola „zo plat als een speelkaart”)

Vaas met bloemen

Het ,plaatje'

- * steeds meer verwijderen van weergave van zintuiglijke waarneming > geen herkenbaar ,plaatje' meer
- * voorheen: ,plaatje' herkenbaar en ook de kennis over de achterliggende betekenis uit geschiedenis, mythologie, religie, symboliek
- * nu: nieuwe toeschouwers burgers en arbeiders: geen kunstopvoeding en minder of geen kennis van geschiedenis, mythologie, symboliek > ,plaatje' voor hen enige houvast
- * ,plaatje' niet meer eerste belang van kunstenaar > probleem

Afb. N.N., Herkules met Slang, Hellenisme

Sluter, Mozes van Mozesput, XV. eeuw

Campin, Detail Merode-altaar, XV. eeuw

Stadhuis Amsterdam, Burgerzaal, Justitia

Klee, Senecio

Dali, Ruiters van de Apokalyps

Dibbets, De Vier Evangelisten

Boccioni, Forme Uniche della Continuità nello Spazio

Impressionisme

- * kunstenaarschap: irrelevant
- * inhoud: alledaagse taferelen; i.t.t. Realisme zonder inhoudelijk doel
- * vorm > belangrijkste: weergave van licht- en kleurconstellatie van een kort, vluchtig moment: „impressie”

- > direct schilderen op gegrond doek, zonder voortekening
- kleuren niet mengen op palet of doek, maar losse verfvlekjes, die pas in oog van toeschouwer mengen tot definitieve kleur
- kleur ook functie van vorm: geen contourlijnen
- geen nabootsing van materialen
- * Kritiek: zowel onbenulligheid van onderwerpen, als technisch niet voldoende wijze van schilderen.

Afb. Monet - Pissarro - Renoir

Grote vernieuwers aan einde XIX. eeuw (Postimpressionisten)

*** Paul Cézanne**

- onderwerpen: traditioneel, weinig inhoud
- vormgeving van grootste belang: nadruk op structuur, die is i.t.t. licht en kleur blijvend > ontleden in (vrijwel) geometrische vormen
- andere elementen uit waarneming zijn irrelevant
- geeft niet het vergankelijke van het licht, maar het blijvende van de structuur weer > Constructivisme

Afb. Landschap - Baadsters - Mont Ventoux

*** Vincent van Gogh en * Paul Gauguin**

- vrijwel autodidacten
- kunstenarschap: kunnen niet anders
- via Realisme, Manet en Impressionisme tot eigen stijl >
- allereerst: uiten gevoelens, gemoedsgesteldheid en ideeën
- > heftige penseeltoetsen
- kleur: complementair en uit spectrum
- thema's: verbonden met hen zelf, natuur en levensvragen
- ieder werk = zelfportret: zegt meer over kunstenaar, dan over thema
- > (modern) Expressionisme.

Afb. Gauguin, Waar komen wij vandaan - Wie zijn wij - Waar gaan wij heen?;
Van Gogh, Kraaien boven Korenveld

XIX. eeuw: stromingen en individuele kunstenaars zijn grondslag van serie stromingen in XX. eeuw

- Romantiek > geniebegrip en vrijheidsideaal
- Realisme > maatschappelijke betrokkenheid
- Manet, Impressionisme e.a. > l'art pour l'art
- algemeen > kiezen van bepaalde aspecten van de waarneming en zich verwijderen van correcte weergave ervan

XX. eeuw > principiële problemen voor kunst-geschiedenis:

- te dichtbij om geschiedenis te zijn
 - * historische waarde van kunst nog niet bepaald
 - * invloeden op latere tijd nog niet te overzien en te beoordelen
 - * veel kunstenaars leven en werken nog
- ook: "onze eeuw"
 - * wij weten er al zo veel van
 - * nieuwe aspecten moeten hierin worden ingepast: moeilijk.

Cézanne > verstandelijk, analytisch georiënteerde stromingen

Cubisme:

- * uitgangspunt blijft de zintuiglijke waarneming
 - * belangrijkste aspecten: vormtaal en structuur
 - * herleiden van vormen tot geometrische basisvormen
 - * kleur en materiaal van ondergeschikt belang
 - * wel opbouw en structuur, maar nauwelijks suggestie van derde dimensie
- > Kritiek 'Kleine zusje': Niet herkenbaar, onaf, onbeduidend, lelijk.

Afb. Picasso - Braque

Gauguin en Van Gogh > **Expressionisme**

> **Fauvisme, „Der Blaue Reiter”, „Die Brücke”**

* inhoud:

FR.: uitdrukingskracht van kleurvlakken, penseeltoets, materiaal

D.: vaak meer (symbolische) inhoud

- * vormgeving: soms domineert kleur, soms vorm, soms evenwicht
- * doel: weergave wat kunstenaar heeft ervaren bij zien van onderwerp

Kritiek 'Kleine zusje': onaf, lelijk, moeilijk of niet herkenbaar, weinig inhoud, verwarrend door verwijdering van waarneming.

Afb. Matisse - Derain - Kirchner - Marc

Surrealisme

- * streven naar meest waarachtige niet weergave van zintuiglijke waarneming.
- * beeldend en niet-beeldend
- * doordringen tot psyche van mens
- * werken vanuit onbewuste, angsten, fantasieën
- * gebruiken van toevalstechnieken
- * niet door medium van redenerende en manipulerende geest gegaan
- * foto-nauwkeurig onbewuste processen uitbeelden

Kritiek 'Kleine zusje': ziet er vreemd uit, inhoud onduidelijk, toevalstechnieken niet acceptabel > kunnen niet schilderen.

Afb. Dali - Ernst - Magritte

XIX. eeuw > L'art pour l'art: niets van buitenaf mag kunst bepalen

> toch gebeurtenissen, die dit doen: **Eerste Wereldoorlog**

Dada:

- * kunst/cultuur zijn waardeloos, hebben mens niet geciviliseerd
- * > niet-kunst uit minderwaardige materialen in onwaardige technieken;
- * Duchamp: objets trouvés: artistiek statement > grote invloed: kunstenaars kiezen eigen standpunt als uitgangspunt voor kunst > probleem: kunst zeer individueel > voor toeschouwer moeilijk begrijpbaar

Afb. Schwitter - Duchamps - Koons

Ook uit W.O.I.: **Neue Sachlichkeit**

- * // Realisme > kunstenaar en kunst hebben maatschappelijke functie: tonen van waarheid van samenleving;
- * vormgeving voor iedere kunstenaar verschillend: natuurgetrouw, karikaturaal, impressionistisch, constructivistisch of expressionistisch > eveneens grote invloed in XX. eeuw

Afb. Dix, Kaartende Oorlogsveteranen,

Kollwitz, Die Überlebenden

Hamilton, Just what is it that makes today's house so different, so appealing?, 1956

Staeck, 1971, Würden Sie dieser Frau ein Zimmer vermieten?

Ook uit W.O.I. en Revolutie in Rusland: **idealistische kunst** <> voor nieuwe, betere samenleving: geheel nieuwe, universele kunst > in „universeel” ligt besloten: abstract

// XVI. eeuw Descartes „Cogito, ergo sum” en XVIII. eeuw Rationalisme, Verlichting: door logisch denkvermogen onderscheidt mens zich en is aan alle mensen eigen

Afb. Malevich - Mondriaan

Futurisme

- * Gompertz: helaas afgedaan als wegbereider of navolger fascisme
- * gebaseerd op bewondering voor moderne samenleving; levensruimte moderne mens is bruisende metropool met 24-uur-leven
- * leven: snelheid, dynamiek, vernieuwingen
- * W.O.I.: positief, want pantser van oude dogma's vernietigen

Afb. Balla, Dynamiek van een hond aan de lijn

Carra, Manifest van het Vrije Woord

Boccioni, Forme Uniche della Continuità nello Spazio

W.O.II.: geen vergelijkbare invloed op kunsten als Eerste

Versijningsvormen in beeldende en niet-beeldende kunsten

meestal: uiting van kunstenaars, die zich vooral als individu zien // vergaande individualisering van onze samenleving

oude bindingen > enerzijds gezien als gareel, anderzijds: verbreken ervan > verkillung, vereenzaming en verlies van „normen en waarden”.

Tendensen in kunst van tweede helft XX. eeuw:

- * blijven voortbestaan en verdere ontwikkeling
- * wederzijdse beïnvloeding
- * meer gebruik van buitenzintuiglijke waarnemingen vanuit onbewuste, minder bewuste of toeval
- * bewuste terugkeer naar zintuiglijke waarneming
- * nadruk op 'artistiek handelen' van kunstenaar
- * nadruk op techniek of materiaal
- * nadruk op gedachtengang van kunstenaar

Pop art (Popular Art)

- * Kunst voor gewone mensen begrijpbaar (// Mondriaan, Malevich)
- * het is, wat je ziet
- * thema's: modern, alledaags leven <> kunst en samenleving gaan in elkaar over
- * inspiratie: t.v., reclame, strips <> populair, niet intellectueel
- * vervreemding om aandacht te wekken
- * soms ook kritiek of karikatuur samenleving

Afb. Hamilton, Just what is it that makes today's house so different, so appealing?,

Rauschenberg: Retroactive 1, 1964

Lichtenstein: sterk uitvergroete stripafbeeldingen

Warhol: foto's van bekende personen als serie in verschillende kleuren naast elkaar

Abstract expressionisme:

> verenigt conceptuele van abstractie met Expressionisme

// Kandinsky: schilderij hoeft geen herkenbaar tafereel te tonen om een goed schilderij te zijn

verschillende stijlen:

Action Painting:

- * nadruk ligt op handeling van kunstenaar
- * blijft in werk duidelijk zichtbaar en geeft expressiviteit

Afb. J. Pollock: Nr.1 (Lavendel mist), 1950

W. de Kooning: Zittende vrouw, 1952

Colorfield Painting - Art informel - Tachisme

- * expressiviteit door specifiek op elkaar afgestemde kleurvlakken
- * combinaties van kleuren > gevoelens tot uiting brengen en opwekken (// Romantiek)

Afb. Rothko: Nr. 61, 1953

Francis: Blue Blood stone, 1960

Poliakoff: Compositie in blauw, 1960

Materie-schilderkunst:

- * nadruk op materie bij schilderen gebruikt: meerdere lagen verf over en door elkaar, verf gemengd met zand, gips e.d., behalve verf ook stukjes stof, hout, metaal verwerken
- * invloed vanuit primitivisme, kindertekeningen

Afb. Dubuffet, Vlindervleugelfiguur, 1953

Tapiès: Stro en stok, 1946

Nul-groep / Zero-groep

- * eveneens Abstract expressionisme
- * gebruiken vaak monochromie en/of herhalingen van vormen

Afb. Armando, Peinture criminelle, 1956;

Uecker, Egel, 1964

Klein, Monochroom (Reliëf met sponzen), 1958;

Fontana, Venezia d'argento, 1961

Cobra

(Komt in boek Gompertz niet voor)

- * korte tijd internationale groep; stijl veel langer
- * expressiviteit van kleur > felle kleuren, vaak ongemengd
- * vaak met duidelijke contourlijnen
- * inspiratie bij directheid van natuur, volkskunst, kindertekeningen
- * soms ironische of sarcastische ondertoon

Afb. Corneille - Lucebert - Appel

Nieuwe expressionisten

- * terugkeer naar figuratieve kunst
- * vergelijkbare uitgangspunten en verschijningsvormen
- * vaak duidelijker verband met huidige samenleving: mens als thema, politiek getint, tegelijk herkenbaar en vervreemd
- * ook gebruik van gemengde technieken

Afb. Paladino, De dode Socrates, 1987

Baselitz, Buizerd, 1974

Dumas, De leraar, 1987

I.t.t. Expressionistische tendensen ook **stromingen**, die **eigen inbreng zoveel mogelijk (lijken te) willen verbergen**

Hard edge

- * kleurvlakken die hard bij en over elkaar liggen
- * zonder zichtbare penseeltoets geschilderd
- * monochroom of beperkt tot 2 of 3 kleuren
- * onderzoek naar wisselwerking kleuren, lijnen, vlakken, vormen

Afb. Albers, Hommage aan het vierkant, 1949

Newman, Jericho 1969

Noland, Mach II, 1972, 510 x 270

Afstandelijker, minder betrokken lijken kunstenaars met **moderne techniek en computer** > opvatting: niet handelen van kunstenaar maakt kunstwerk, maar het idee, het doel van kunstenaar doet dit // Duchamp: objets trouves

Afb. Struycken, Lichtsculptuur, Nlds Architectuur Instituut Rotterdam

Dibbets, Vier Evangelisten, St. Gertrudis, Wjlre. **(Er zijn ramen van Dibbets in Wjlre en in Randsdaal)**

Richter: N.B. venster in zuidelijke gevel van dwarsschip Dom Keulen,

Hirst

- * reële of vervreemde voorwerpen
- * ingewikkelde titels: relatie met getoonde niet (altijd) navolgbaar (// traditionele symboliek)
- * Duchamp > een kunstwerk is een kunstwerk als de kunstenaar het als zodanig beschouwt

Afb. „For the Love of God”

„The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living”.